

МЕТОДИКА ВИКЛАДАННЯ

УДК 811.111'36:37.013

МЕТОДИЧНИЙ ПОТЕНЦІАЛ РІЗНИХ ТИПІВ ОПИСУ ГРАМАТИЧНОГО МАТЕРІАЛУ

Лідія Голубенко, Марина Панченко, Вікторія Коляда, Неоніла Тхор

Одеський національний університет ім. І. І. Мечникова

Описуються зв'язки між лінгвістичними граматиками та їхніми педагогічними аналогами; приклади описування граматичного матеріалу за допомогою різних типів педагогічної граматики; методичні рекомендації відносно навчання граматики залежно від типу навчального закладу; а також типологічні риси книг з граматики англійської мови.

Ключові слова: типологія граматик, лінгвістична граматика, педагогічна граматика.

Традиційно прийнято розрізняти граматики двох напрямів: наукову лінгвістичну й педагогічну навчальну. У літературі описується до двадцяти типів лінгвістичних граматик (наукових університетських) і лише один тип педагогічної граматики, що в деякому ступені звужує рамки й способи вживання останньої. Методика завжди реагувала на зміст лінгвістичних досліджень створенням відповідних методів навчання. Це проявляється і зараз: розвиток граматики як галузі мовознавства стимулює виникнення нових типів педагогічних граматик.

При проведенні цього дослідження були поставлені наступні цілі: проаналізувати граматики різних типів; розробити типологію граматик; визначити сфери вживання граматик різних типів; показати приклади граматичних описів одних і тих самих граматичних явищ за допомогою педагогічних граматик різних типів; зробити обґрунтовані методичні висновки щодо навчання граматиці англійської мови в навчальних аудиторіях з різною цілеспрямованістю навчання; визначити типологічні характеристики книг з граматики, які використовуються в поточний час в Україні.

У науковій і практичній роботі з різними книгами з граматики нам вдалось встановити, що існує не один і не два типи педагогічної граматики. Їх набагато більше, і число їх у значному ступені залежить від числа граматик лінгвістичного характеру, оскільки кожна з них послугувала поштовхом до розвитку відповідного типу педагогічної граматики або, принаймні, до розвитку тих чи інших принципів та прийомів навчання граматиці. Встановленні нами зв'язки між лінгвістичними й педагогічними граматиками показані в таблиці 1.

© Голубенко Л., Панченко М., Коляда В., Тхор Н., 2008

Таблиця 1.
Типологія граматики. Зв'язки між лінгвістичними та педагогічними
граматиками.

Лінгвістичні граматики	Рекомендовані сфери вживання	Педагогічні граматики	Рекомендовані сфери вживання
Наукова теоретична університетська граMATика	НД	Практична граMATика для формування поглибленого лінгвістичного світогляду	МВ пр.е.
Традиційна граMATика	НД, РЛС	Практична загальноосвітня граMATика Традиційна Нетрадиційна	МВ поч.е. НВ, Ш, ШКУ, НРМ МВ, УРМ
Порівняльна граMATика	НД, РЛС	Практична зіставна граMATика	МВ, НВ, Ш, ШКУ
Дескриптивна граMATика	НД, РЛС	Практична перелікова граMATика	МВ, НВ
Прескриптивна граMATика	НД, РЛС, УРМ	Практична прескриптивна граMATика	МВ, НВ, Ш, ШКУ
ГраMATичні довідники та лексикони }	НД, УРМ, РЛС	Довідники з практичної граMATики	МВ, НВ, Ш, ШКУ доп.
Формальна граMATика }	НД	Практична формальна граMATика практична функціональна або комунікативна граMATика	МВ, НВ, Ш, ШКУ
ГраMATика з диференційованим описом граMATичних явищ	НД, РЛС, УРМ	Практична функціональна диференційована граMATика Активна граMATика усної мови Активна граMATика письмової мови Пасивна граMATика для навчання читанню	НВ ШКУ

Умовні скорочення: НД – наукові дослідження; МВ – мовні ВНЗ; НВ – немовні ВНЗ; МВ пр.е.– мовні ВНЗ просунутий етап (3-5 курси); МВ поч.е. – мовні ВНЗ початковий етап; РЛС – розвиток лінгвістичного світогляду; Ш – школа; ШКУ – широке коло учнів; НРМ – навчання рідній мові; УРМ – удосконалення в рідній мові;

ДОП – допоміжні навчальні матеріали.

Одне й те саме граматичне явище може бути описаним за допомогою різних типів граматик. Ці описи відрізняються за своєю якістю, і кожний з них забезпечує специфічний, притаманний лише цьому виду граматики навчальний ефект. Наведемо приклади опису функцій інфінітива в різних типах педагогічної граматики.

Практична перелікова граMATика.

Інфінітив у реченні може бути:

підметом: *To elect and to be elected to the parliament is the right of every citizen of Ukraine.*

обставиною: *He came here to speak to me.*

У такому описі не наводяться правила мовленнєвої поведінки. Все викладається так, ніби учневі ці форми уже зрозумілі, а задача опису полягає лише в класифікації вже відомих чинників.

Практична зіставна граMATика.

Для того, щоб ви краще зрозуміли пропонуване граMATичне явище, підкресліть у наступних реченнях слова, які виражають мету здійснення дії присудку (те, для чого вона здійснюється):

Поздоровити ювіляра гості приїхали здалеку

Він поїхав додому побачитись з батьками

Ви бачите, що мета здійснення дії присудку може виражатися інфінітивом, і що в цьому випадку інфінітив може розташовуватись на)-му місці в реченні (до підмету) або на 4-ому місці. Частково схоже явище існує в англійській мові:

To open the lid, you must put the box in the horizontal position first.

Щоб відчинити накривку, Ви спочатку повинні поставити ящик горизонтально.

Якщо при навчанні обмежитись тільки принципами зіставної граматики, то при безперечній користі міжмовних зіставлень, учень усе ж таки не одержить інформацію про те, як діяти з відповідною граMATичною формою.

Довідник з практичної граMATики.

"We use **to**... to say why somebody does something (= the *purpose* of an action):

- 'Why did you go out?' 'To **post** a letter'.

We use **to** ... to say why something exists or why somebody has/wants/needs something:

- This wall is **to keep** people out of the garden.
- President has a team of bodyguards **to protect** him.

We use **to...** to say what can be done or must be done with something:

- It's difficult to find a **place to park** in the city centre. (= a place where you can park)
- Would you like **something to eat**?

Also: **money/time/chance/opportunity/energy/courage** etc. **to** (do something):

- They gave us **some money to buy** some food". [7, с. 99].

Як бачимо, в граматичному довіднику не наводяться експліцитно граматичні описи та правила, а використовуються лише уточнення у вигляді короткого коментарю. Наведені приклади переконують у тому, що при спіранні на інформацію, що подається в reference-grammar, можна лише відновити володіння граматичним явищем, але засвоїти його як запроваджене вперше неможливо.

Практична функціональна диференційована граматики усної мови:

Якщо вам необхідно сказати, з якої причини хто-небудь щось робить, виразить дію, яка позначає мету, формою інфінітива з часткою *to* (*to read*), застосуйте після нього слова, що до нього відносяться (*to read the book*) и розташуйте весь цей зворот на нульовому місці в реченні (перед підметом):

0   1   2

┌──────────┬──────────┐
To read the book they went to the library.

Практична функціональна диференційована граматики письмової мови:

Якщо інфінітив зі словами, що до нього відносяться, розташовується на нульовому місці в реченні і за ним слідує підмет, то інфінітив є обставиною мети:

┌──┬──┐   0   ┌──────────┬──────────┐
To see this distant planet, you must have a good telescope.

0 To v ⁰ ... 1 2 ...

На українську його можна перекласти сполучниками "щоб", "для того щоб".

Якщо за інфінітивом, який стоїть на початку речення і має слова, що до нього відносяться, розташований присудок, то інфінітив посідає перше місце в реченні і є підметом:

┌──────────┬──────────┐
To see this distant planet was impossible.

Саме функціональна граматики дає можливість формулювати такі граматичні правила, користуючись якими учні могли б за допомогою мови висловлювати і розуміти реальний зміст. Наведена типологія не є вичерпною і відповідно до принципу, сформульованому нами вище, може бути продовженою. Як правило, при написанні педагогічної граматики автор користується різними типами опису. Тому одна й та сама книга з граматики містить типологічні характеристики кількох педагогічних грамастик.

Існування не одного, а кількох типів педагогічної граматики переконує в тому, що викладання граматики іноземної мови не повинно мати застиглий характер і не повинно копіювати зразки опису граматичних явищ, що прийняті в лінгвістичних граматиках. Авторам навчальних граматики потрібно мати на увазі, що способи опису граматичних явищ, прийняті в лінгвістичних граматиках, можуть використовуватись тільки в педагогічних граматиках для формування поглибленого філологічного світогляду. Викладати їх потрібно для роботи тільки на 3-5 курсах мовних ВНЗ. У тих же випадках, коли такі граматики вживаються на 1, 2 курсах мовних ВНЗ, у групах поглибленого вивчення англійської мови, на курсах іноземних мов тощо, лінгвістичний матеріал для навчання не відповідає меті навчання граматиці на цьому етапі: теоретичні положення, висвітлені в них, є абстракціями високого рівня, а учні молодших курсів ще не готові до їх сприймання. Крім того, у цих граматиках часто відбиваються суб'єктивні погляди того чи іншого вченого, а використана термінологія потребує спеціального пояснення. Для більшості учнів на початковому етапі мовний матеріал вправ у педагогічних граматиках для формування поглибленого філологічного світогляду за своїм лексичним та стилістичним рівнем буває досить складним, що створює додаткові ускладнення. Вправи в цих книгах з граматики в більшому ступені призначені для вправляння в теорії граматики, а не для вправляння в практичному застосуванні граматичних явищ у мовній практиці.

Навчання граматиці повинно змінюватись залежно від поставленої мети і задач курсу, а також від вікових особливостей учнів. У школі, на молодших курсах мовних ВНЗ і в інших формах навчання було б неефективним використання практичної загальноосвітньої граматики таких, наприклад авторів, як Дж. Ліч [7], Р. А. Клоуз [5]. У немовних ВНЗ та загальноосвітніх школах не приводить до бажаного результату використання граматики В. Еванс [6] та граматики Б. Азар [4].

У немовних ВНЗ перевагу у використанні потрібно надавати книгам з граматики, що написані професором І. М. Берманом [1], а в школі граматиці К. М. Качалової та Є. Є. Ізрайлевич [3] і граматиці Л. Г. Верби [2].

Довідники з практичної граматики не можуть використовуватись як базові системні підручники: вони розраховані на роботу учнів без допомоги викладача і пишуться для тих, хто вивчав мову раніше. Кожний reference grammar притаманний свій особливий нестандартний порядок розташування граматичних тем та їх номенклатура. У довідниках відсутній розгорнутий опис явищ та експліцитний виклад правил. У зверненні до читачів Р. Мерфі пише: "It is written for you to use without a teacher" [8, с. УІІІ]. Зрозуміло, що автори довідкових граматики не пропонують використовувати їх як системні базові підручники. Так само як словник не може бути підручником для навчання лексики, так і довідник з граматики не може замінити підручник граматики. Проте, використання граматичних довідників іноземних авторів як допоміжний навчальний матеріал є не тільки доцільним, але й обов'язковим, оскільки вони відображують найсучасніший стан граматичної будови мови і побудовані на автентичному матеріалі.

При викладанні іноземної мови важливо, щоб викладач умів визначити, з якою метою, для якої аудиторії, для якого етапу навчання написаний той чи інший

Biber D. 2002	+	+				+	+		+			+		+	+	
Evans V. 2000, 1955					+	+	+			+	+			(+)		
Murphy R. 1955					+		+	+		+				+		
Quirk R. 1982	+					+	+			+				+	+	

1. Берман И. М. Грамматика английского языка. Курс для самообразования, Издание второе. – М., 1999. 2. Верба Г. В., Верба Л. Г. Граматика сучасної англійської мови (довідник). – К., 2002. 341 с. 3. Качалова К. Н., Израилевич Е. Е. Практическая грамматика английского языка. – М., 1999. 4. Azar B.Shr. Fundamentals of English Grammar. Longman, 1992. 5. Close R. A. A Reference Grammar for Students of English. – М., 1969. 6. Evans V. Round Up, English Grammar Practice. Longman, 2000. 7. Leech J., Svartvik H. A Communicative Grammar of English. Oxford Grammar of English, 1998. 8. Murphy R. Essential Grammar in Use. Cambridge University Press, 1995. 9. Murphy R. English Grammar in Use for Intern. Students. – Cambridge, 1995. 10. Murphy R. Essential English Grammar in Use (elementary level). Cambridge University Press, 1995.

A METHODOLOGICAL POTENTIAL OF DIFFERENT TYPES OF THE DESCRIPTION OF GRAMMAR

Lidiya Golubenko, Maryna Panchenko, Viktoriya Kolyada, Neonila Tkhor

Ties between various types of linguistic grammar and pedagogical grammar are described. Given the paper are ten types of pedagogical grammar, five classroom-context examples of teaching the same grammatical phenomenon by means of various types of pedagogical grammar, considerations as to choosing a grammar book to be used in different teaching conditions, and typological peculiarities of different books on grammar.

Key words: typology of grammars, linguistic grammar, pedagogical grammar.